

ALULLÉVŐK

Öregek: már a sebeket se kötözzük

Dr. Iván Lászlóhoz, a SOTE gerontológiai központja igazgatóhelyetteséhez, a pszichiátriai kutatólaboratórium vezetőjéhez azzal a gondolattal mentem el, hogy nemigen van mocskosabb dolog, mint az, ami Magyarországon az öregekkel történt, történik. A leginkább kiszolgáltatott, minden szempontból *alul-
lévő* emberek „lerablását” minden elemi szintű etika tiltja. Vajon milyen hatással van ez azokra, akik amúgy is a legnyomorúságosabb dolgokkal kényszerülnek szembenézni: a test romlásával, a szellem leépülésével, az elmagányosodással, a halállal? Mindezek fölött kell egy szokatlan dologgal szembenézni a mi öregjeinknek: már az elemi becsületüket is elvesztik.

– Amit ön fölvet, az teljesen megalapozott. Ennek mind tudományosan, mind empirikusan az adatai, a bizonyítékai a kezünkben vannak. Még akkor is megalapozott, ha részben személyiségfüggő mindaz, ami egy emberrel történik. Tehát ugyanazt a nyomort, ugyanazt a megaláztatást, ugyanazt a kiszolgáltatottságot az emberek egy része „kompenzáltan jól reagálja”. Mert a személyiség szerkezete olyan, hogy ezt elbírija, sőt, az sem ritka, hogy ez örömet is tud szerezni.

– *En 'ts éltem nyomorban. De tudtam, hogy valamikor vége lesz – még az életemben.*

– Igen, az öregek nyomorúsága a kilátástalanság. Cicero az öregség négy jellegzetességét írta le csodálatosan. Ezek közül az utolsó: „és mindjobban közeledik a halál.” A változtathatóság perspektívája nagyon beszűkül, ugyanakkor a különbség a jelen világ és az élményvilág, a tanult világ között pedig borzasztóan megnő. A nemzedéki ellentétek is felfokozódtak. Egyrészt azért, mert az emberi kapcsolódásoknak, közös tevékenységeknek, az együttélésnek, a feltételei hallatlanul destruálódtak. Másrészt azért, mert a különféle évjáratokban született emberek már teljesen másképp dolgozzák föl az információkat. Ha mondjuk, összevetjük az ötvenes években születetteket és az öregeket, hogy miképpen jár az agyuk, milyen a stílusuk, ...mintha két teljesen különböző világ lenne. Ez jó is lehetne. Pedig a harmonikus kapcsolódások mindent ki tudnának egyensúlyozni. De ahhoz választási lehetőségek kellenek.

– *Ez máshol is így van? Mondjuk a polgári társadalmakra gondolok.*

– A nagy különbségek ott is megvannak. Ott is vannak hasonló gondok, de a kiegyensúlyozó harmonikus átkötésekre az alternatív lehetőségek nagyobbak. Magyarul: a palettán több színből tud az illető választani. Ha nekem öt választási lehetőségem van és abba nekem harminc varianciát kell belefaragnom, akkor érthető, hogy milyen frusztráció keletkezik. Ahhoz képest, ha van ötven választási lehetőségem, és abban kell elosztani a harminc varianciát. Ez a lényeg. Erre még rátelepszik az, hogy az önkifejezés lehetősége is lecsökken. Például: valahol fontos legyenek! Cicero mondja, hogy az ember az öregedéssel mind jobban a közélet peremére kerül. Mellőzik és mellőződik.

Magyarországon pillanatnyilag olyan erős az előítélet-rendszer és olyan öregellenesség van..., ami magyarázható, de el nem fogadható.

– *Mi az, ami végképp elfogadhatatlan?*

– Például a szegregálás, a humánus szolidáris törődés háttérbe szorulása. „En utálok az ellenséget, de bekötöm a sebeit”. Ma be se kötözzük.

– *Romániában már ki se megy a mentő az öregekért. Miért alakult ki ez az ellenségkép itt és a környékünkön?*

– Egyrészt szétrobbantak a családok. Másrészt a családok kényszerből együtt vannak, rossz feltételek között. Harmadrészt a nemzedékekben a hatalomból való részesülés vágya hirtelen megugrott. A világ újrafelosztásának mintájára a nemzedékek mindig újra felosztják a hatalmat. A fiatalok nem látnak biztosítékot arra, hogy részesülhetnek a hatalomból. Ez a gazdasági feltételekkel szoros kapcsolatban az idősebb nemzedék inaktivitását hozta előtérbe. A fiatalok az inaktivitás értéktelenségét hozzák ürügyül, másrészt azt, hogy befagyott, dogmatikus öregek ülnek a pozíciókban, akikre semmi szükség nincs, azokat el kell távolítani.

Ráadásul a társadalmon belül az egymáshoz való viszonyt az alakoskodás, az álviselkedés és a hatalomhoz való tartozás egyértelműen szabta meg. Tehát a családokon, a csoportokon belüli gyanakvás éppúgy, mint az egész társadalmon belüli gyanakvás intézmény és egyén, intézmény és csoportok, rétegek és rétegek között... mesterségesen szitottan dezintegrálta a társadalmat. A dezintegrált társadalomban az egyének fogódzkodási pontjai eltűntek. A migráció ezt tovább fokozta, a mobilitás agyonvágta... föltöredeztek a hitvilág és a tradicionális hovatartozás szisztémái. Így a hirtelen nagy alkalmazkodási viharok elviselésében csak a védekezés sematikus formái kerülhettek előtérbe. Vagy az alantassági szintű alkalmazkodás... Följelenem, így több lesz nekem! Elárulom, kapok egy darab kenyeret! Elveszem tőle, bemegyek a lakásába, ki-telepítem!

– *Ennek itt egy egészen jó kis szokásmechanizmusa alakult ki...*

– Pontosan. Ez önkéntelen, automatikus sémákat teremtett meg, amelyek aztán nemzedékileg kezdtek érvényesülni. Merre sülhettek ki? Politikailag nem lehetett porondra lépni. A kreativitásban szűkre szabott lehetőségek voltak a szoc. realista művészettől a termelésig, vagy a bürokráciáig. Maradt egy picit rész a sportban, de az is nagyon szűkre szabott csoport részére, a kiváltságos sportágakban. És maradt a mikroszociális mezőben a harc lehetősége, vagyis az úgynevezett frusztrációs feszültség agresszióinak kiélése otthon, a családban. Esetleg a baráti körben, vagy a szomszédságban.

A menekülési formák között pedig ott volt a szenvedélymechanizmusok lehetősége, élükön az alkoholizmussal. Például az öngyilkosság, mint végső menekülési lehetőség a magyar népességben és az idősödéssel azért fokozódott föl, mert a függéstehetetlenség és a kiszolgáltatottság hatására kialakuló tehetetlenségi flusztrációfeszültség polarizáltan jelenik meg. Vagy heteroagresszióban, vagy önagresszióban. A magyar népesség életstílusára egyébként is a gyors, változó dinamizmus a jellemző. Talán azért, mert itt a fönnyaradásra annak volt esélye, aki rendkívül gyorsan, de végletesen tudott alkalmazkodni.

– *A mostanság látható politikai cirkusznak..., na jó, szinbáznak, is ez az alapja?*

– Így van. A rendkívüli módon elfojtott, feszült megnyilatkozások után a

legkisebb lazulás hatására gyors, robbanásszerű reakciókat ad a népesség. Ez egyébként az időseknél is megfigyelhető, csak egy kicsikét lassabb.

– *Ezt bívták régebben bölcsességnek?*

– Az ingerelhetőség a korban előrehaladva megváltozik.

– *Az a gyanúm, hogy megoldhatatlan gonddal állunk szemben. Hazugság lenne azt ígérni a ma öregjeinek, hogy majd kárpótoljuk őket. Legföljebb azt mondhatjuk: viselkedjünk tisztességesen.*

– Akkor meg kell határoznunk, mi a tisztesség. Ahhoz kell az erkölcsi és morális szabályozók feltárása, illetve a társadalmi krízisjelek és jelenségek elemzése. Ez tulajdonképpen meg is történt. Mi, akik az idősödéssel foglalkozunk, mind szociálisan, mind pszichológiailag, mind pedig biológiailag azt látjuk, hogy nagyon sok részismeret már a kezünkben van. A legnagyobb problémánk most ez, hogy adaptáljunk – lehet-e tipizálni ezekből a részeredményekből? Ha igen, akkor típusmémákat lehet-e kialakítani? Hiszen az a legnagyobb gond, hogy minden idős ember legalább annyira különbözik egymástól, mint az ujlenyomataik. De czenkívvül még valamiben – ellentétben a fiatalokkal –, hogy mögötte sokkal hosszabb életútbeli különbség van. A probléma az, hogy a tanács, a megoldás, a segítség szintjén mit tudunk tenni a „szlökkmmösödött” rétegekben, vagy az úgynevezett halmozottan hátrányos helyzetben levő nemzedékekkel. Tudniillik, amit a társadalom az utóbbi évtizedekben hibaként, vagy bűnként elkövetett, azt óhatatlanul halmozottan élük meg és szenvedik az elnyomorodottak. Ehhez társul egy csalódáskomponens, kiábrándultság, visszahúzódás... a biológiai, testi öregedés ellátásába vetett hit teljes szétfoslása. Hiszen, ha az átlagnépességnek nincs megfelelő egészségügyi biztonsága, akkor hogyan tudná biztosítani ez a nagyon rosszul szerveződött és rosszul alakult egészségügy- és szociálpolitika a halmozottan hátrányos helyzetű, rövid perspektívában élő, a halálhoz mindinkább közelebb kerülő idős nemzedéket.

– *Mekkora most az intézmények felelőssége?*

– Az idősek ügyében struccpolitikát folytattak évtizedeken keresztül, a szép, holdog sematikus szocialista realista művészethez hasonló idősemler-imágó volt a plakátokon. Ott mosolygott az unokák körében...

– *Olyan vicces terbei voltak, hogy elküldték bevásárolni.*

– Degradáltak, kisémmizték..., de ugyanakkor mesterségesen polarizáltak. Azt hiszem, nem kell túl sokat elemezni azt, hogy micsoda különbség van a káderréteg öregkori biztonsága és a többiek körülményei között. Sanszaikban össze sem hasonlíthatók.

– *Maguknak osztottak és osztózkodtak a kibiceikkal. A lobogó vörös zászló alatt.*

– Ez ugyanolyan feszültségeket keltett a nyugdíjasok között, mint más nemzedéki rétegekben. Itt az igazságérzet is megütökzik. Azt meg lehet magyarázni, hogy ilyen-olyan okok miatt valaki az átlag hatszorosát keresi. De az idősödésben azonos módon veszélyeztetett emberek nagy tömegével szemben a kiváltságos, csaknem minden gondtól mentesített vékony réteg irritáló.

– *Nem olyan vékony az a szalonnaréteg.*

– Én százezres tételben gondolkodom. Valóban nem is olyan vékony, de durván két és fél millióra számolom a harmadik életszakaszban levő emberek rétegét. Ha ezt összevetem egy kétszázötven-háromszázézeres réteggel...

– *Mint már mondtam, én úgy gondolom, hogy mi sohasem fogunk már el-*

számolni az öregjeinkkel. Nem lesz rá idő. De ez rettenetes sérüléseket okoz bennünk és még a fiatalabbakban is. A másik konfliktus az, hogy nyilvánvaló: a mai helyzetünkben csak előre menekülhetünk. Ugyanakkor én is, aki afféle művészkedő emberként néha már-már anarchista „elveket” vallok – főleg persze, ami a művészeti életet illeti – azt mondom, konzervatívnak mondható társadalmi alapok újratemtését látom kívánatosnak.

– Igen: az értékrendben. Egyébként világviszonylatban is előretör a konzervatív hullám. Ez már nagyon keményen hat a polgári társadalmakban, de megérint minket is. Azt hiszem, ebben a tekintetben nem is vagyunk olyan rossz helyzetben, mert az idős nemzedékünk nagy része az ilyen értékek kincsesházát őrzi magában. Ezt meg se ismertük, föl se tártuk, nem is használjuk. Ezt úgy is szokták mondani, hogy az idősek szürkeállománya hallatlan nemzeti kincs. Ez szépen hangzik.

De valóban: a tapasztalásuk, az ismeretük, a történetiségük és – ha most nagyon le akarom szűkíteni – az ő tanulási módszerük... , amivel ők még tanultak és szocializálódtak, olyan értéket, értékhálót jelent, amire csak építeni lehet. Csak egy kicsit meg kellene szervezni. És azt hiszem, itt jutottunk a megoldás következő lehetőségéhez. Sajnos az államtól, nevezetesen az intézményes államtól nem várhatjuk... és nem is látok kilátást, sem, mint kutató, sem mint szervező, sem mint közéleti ember, hogy a harmadik korcsoport számára megnyugtató megoldástendenciát tudjon biztosítani. Azok a rendelkezések, intézményes megnyilatkozások, amelyek történnek, már születésük pillanatában szinte túlhaladottak.

– *Most ott tartunk, hogy visszajön a szegénységi bizonyítvány. A gyógyszerellátás ürügyén. Azoknak, akik talán ettől a flepnitől rettegetek legjobban gyerekkorukban.*

– Az biztos, hogy az elkövetkező időszakban intézményesen nem fogunk boldogulni ezzel, a robbanásfeszültség utolsó pillanatához érkezett helyzettel. Azt azonban látni kell, hogy megnyílt az önszerveződésnek egy picit résc. Ez társadalmi méretekben, az össznépeesség szempontjából fantasztikus lehetőséget hordoz. Ezt az időscsnek feltétlenül meg kell kezdeniük. Erre már van néhány példa. Valami elindult.

Nem arra törekszünk, hogy meghosszabbítsuk az életet, hanem arra, hogy az élet tartamán belül legyen az ember kiegyensúlyozott. Ezt három dolog szabja meg az egyedi életben: a vágyai, a képességei és a lehetőségei milyen arányban vannak? Ezek eldöntik azt is, hogy milyen irányban kell a támogatást is megadni. Önmagának is, meg kívülről is... kikövetelni időnként. Ezt a kikövetelést azért említem, mert bebizonyosodott, hogy passzív várakozással semmi se megy az ember.

– *Tudja, ha én most nyugdíjas lennék, a barátaimmal és az ő barátaikkal biztosan egész nap a Parlament körül sétálnék. Csöndben. Ezt a mai öregek nem teszik.*

– Ezen én is csodálkozom. Kérdeztem is őket erről az új gyógyszerrendelet után. Arról most nem beszélek, hogy én mint egyszerű orvos is minden szempontból elfogadhatatlannak tartom. Megkérdeztem, miért nem mentek oda az intézmény elé..., ha mást nem, addig állnak, vagy ülnek ott, amíg vissza nem vonják. Csak néztek rám, és láttam, hogy nem volt bennük az, hogy valamit is mertek volna tenni. Tehát még mindig van egy megfélemlítettség bennük. Az idős ember a kiszolgáltatottság, a függés és a tehetetlenség állapotá-

ban a kezdeményezésében, vagy tönkrczúzott, vagy gátolt, vagy tehetetlenségének tudatában visszavonulóban van. Vagy menekülőben. Tudniillik, nincs meg a szervezetc. A szerveződésben levő ereje, amelyet most próbálunk biztosítani az önszerveződésen keresztül. Ez lenne az egyetlen, amivel az átmeneti időszakban meg tudná magának szerezni azt a biztonságérzethez közeli önbecsülést, amire most mindennél nagyobb szüksége van – a táplálkozás mellett. Mert ez a polarizált, de döntő többségében elnyomított réteg hallatlan gátlásokkal küszködik. Már szinte mindenbe beletörődött. Most kezd megváltozni a helyzet. Elsősorban a készítő vállalozási kedvet kell fölpiszkálni.

– *Azt hiszem, órákig hallgatnám önt, mert mégiscsak kelt valami reményt bennem. Gondolom, ennek a beszélgetésnek az a legfontosabb tanulsága – legalábbis az én nemzedékem számára –, hogy már most el kell indítanunk a barcot egy emberibb öregkorért.*

– A szolidáris kapcsolatokat tanulni kell, mert senki sem születik úgy, hogy tudja, miképpen találkozzék és viselkedjék a másikkal. Ennek csak az alapjai vannak genetikusan megszabva. De, hogy hogyan fogok bánni a jövődöbeli fiatalal, amikor én öreg leszek, hogyan fogok bánni a jövődöbeli társaimmal... és hogyan fogom megélni a jövődöbeli öregségemet, az most dől el, de legfőképpen az élet első szakaszában.

ANDRASSEW IVÁN

